

3 липня 1930 р. до кінця 1932 р. кандидатами у члени партії було прийнято понад 2 млн. осіб. 1 млн. 281 тис., або 62,5%, становили робітники. Але більшість з них були вихідцями з селян, які прийшли у промисловість у 1928 — 1929 рр., коли почала здійснюватися перша п'ятирічка. Здебільшого вони характеризувалися низьким рівнем освіти, слабкою політичною підготовкою. Серед 614 тис. селян, прийнятих у цей час кандидатами у члени партії, абсолютна більшість мала початкову освіту. Але і щодо такого роду кадрів застосовувалися репресії. В кінці 20-х — на початок 30-х років з числа партійно-державного активу було знищено близько 500 тис. осіб. Майже мільйон працівників середньої ланки було кинуте у тюрми і табори.

Розширюючи кількісний склад партії, Сталін домогся створення могутнього надцентралізованого політичного механізму, побудованого на військовий лад. Виник інститут партійних кадрів, який, по суті, *став над партією*, був виконавцем сталінських ідей. “Як стоїть справа з керівним складом нашої партії? — запитував Сталін. — У складі нашої партії, якщо мати на увазі її керівні верстви, в 3 — 4 тисяч вищих керівників. Це, я сказав би, — генералітет нашої партії. Далі йдуть 30 — 40 тисяч середніх керівників. Це наше партійне офіцерство. Далі йдуть 100 — 150 тисяч нижчого партійного складу [5,1]. Очевидно, що таке розуміння партії не допускало і думки про якусь самостійність у виконанні волі “вождя”.

Культ особи Сталіна призвів до серйозних згубних наслідків у всіх сферах діяльності партії, у всіх напрямках життя народів нашої країни. *У галузі теоретичній — пряма лінія на відмову від лєнінізму*. По-перше, були забуті лєнінська система поглядів і концепції побудови соціалізму в СРСР, положення про те, що соціалізм — це лад цивілізованих кооператорів. По-друге, сфальсифіковано лєнінський план кооперування селян. По-третє, перекручена лєнінська теорія і програма розв'язання національного питання. По-четверте, допущено відступ від лєнінського вчення про принципи внутрішнього розвитку, організаторської та політичної роботи партії, її взаємовідносини з Радами, громадськими організаціями, господарськими органами.

У галузі політичній — пониження ролі Рад як органів влади. Хоча проголошувався лозунг “Ради — обличчям до виробництва!”, практично вони були позбавлені будь-яких можливостей впливати на розвиток політичного життя та розв'язання питань економічного і культурного розвитку в країні. Комплектування виборних органів відбувалось на антидемократичній основі голосування. Хоча вона і мала прямий і таємний характер, проте була виявом волі, нав'язаної виборцям партійним апаратом. Встановились командно-адміністративні, бюрократичні форми і методи управління.

У галузі економічній — під егідою плановості і докорінних переваг соціалізму над капіталізмом насадження позаекономічних методів господарювання, створення виснажливих економічних програм, порушення принципів інвестиційної політики.

У галузі соціальної — зречення принципів матеріальної заінтересованості трудівників у результаті праці, зневага госпрозрахунку, відмова від справжнього піклування про підвищення реального добробуту радянських людей.

У галузі ідейно-виховної роботи — відмова від гласності, правдивого висвітлення історії та справжнього стану справ, пониження історичної ролі особи, оспівування культу вождя, зображення становища у країні в світлі процвітання і прогресивного розвитку.

У галузі моральної — заохочення доносів, що містили наклепи на чесних комуністів і безпартійних, чим скористалися люди нечесні, кар'єристи; культивування і насадження страху, підозрілості, взаємного недовір'я між громадянами, політичної апатії.

У галузі генетичній — у результаті масових репресій знищення мільйонів фізично міцних, інтелектуально розвинутих людей. Руйнувалися сім'ї, знижувалася народжуваність. У табори і на поселення були запроторені жінки і діти “ворогів народу”. Беззаконня виявлялося стосовно всіх класів і соціальних груп — робітників, селян, інтелігенції, по відношенню до всіх поколінь. Здійснювалась депортація цілих народів (німці, кримські татари, калмики, балкари та ін.). Сталін та його найближче оточення поширили терор на весь народ.

До того ж, застосовувались *антигуманні, анти людські методи регулювання міри праці та споживання*. У 30-х роках введено смертну кару або десятирічну каторгу за розкрадання колгоспної власності, встановлено тюремні покарання за збирання колосків на полях (1932 р.), віддачу до суду робітників і службовців за три прогули на місяць (1938 р.), а в подальшому — і за невелике запізнення (1940 р.), майже повністю обмежувалась будь-яка свобода пересування колгоспників, позбавлених загальногромадянських паспортів, які видавались іншим верствам населення.

Характерно, що на рубежі 20 — 30-х років було створено навіть своєрідну організацію — головне управління таборів (ГУЛАГ), яка розпоряджалась мільйонами в'язнів. Дешева робоча сила використовувалась на будівництві каналів — Біломорсько-Балтійського, Москва-Волга, на шахтах по видобуванню мідної руди, золота, вугілля, на заготівлі та вивезенні деревини. Чимало в'язнів працювало у тюремних конструкторських бюро. З середини 30-х років роботу ГУЛАГу було включено у промислові плани другої і третьої п'ятирічок і займала в них важливе місце. Продукція, яка, по суті, вироблялась безплатно, використовувалась не тільки для внутрішніх потреб, а й експортувалася, що давало можливість нагромаджувати валютні ресурси.

В умовах посилення командно-адміністративних дій партії *проводилися численні реорганізації органів господарського управління*. Вони стали своєрідними інструментами чистки цих органів від опозиціонерів і тих, хто, на думку партійних функціонерів, не викликав довір'я.

У соціально-політичному розвитку країни важливою подією став Надзвичайний VIII з'їзд Рад, який відбувся у 1936 р. Більшість народу широко схвально зустріла затверджену з'їздом Конституцію. Конституція СРСР 1936 р. оцінювалась Сталіним та його оточенням як документ, що *юридично закріпив перемогу соціалізму в нашій країні*, надав величезні політичні та соціально-політичні права всім трудящим, усім народам країни. Насправді ж, у цей час яскраво *виявились риси деформованого соціалізму*. Права і свободи, проголошені Конституцією, не гарантувалися. Більш того, саме після прийняття Конституції СРСР 1936 р. посилювалось беззаконня, почалися масові репресії. Ряд прийнятих законів і постанов зводили нанівець право на працю — вона мала примусовий характер. Проголошено право на свободу відправлення релігійних культів залишалось на папері, бо віруючі переслідувалися, закривалися церкви, молитовні будинки. Вибори до Верховної Ради СРСР, які відбулися у грудні 1937 р., свідчили, що трудящі не одержали альтернативи при голосуванні — кандидатом у депутати висувались одна особа, причому, з числа прихильників сталінського режиму.

Підсумуємо.

1. 20 — 30-ті роки ХХ століття відзначені *суперечливими процесами в політичному та економічному розвитку Радянського Союзу*.

2. У 20-х роках завдяки здійсненню нової економічної політики *досягнуто значних успіхів у соціально-економічному розвитку країни*. До середини 30-х років СРСР перетворився в індустріальну державу.

3. Однак уже з середини 20-х років *почала формуватися адміністративно-командна система, розвивався і поглиблювався культ особи Сталіна*,

порушувалась соціалістична законність, чинились репресії. Була зведена нанівець влада Рад.

4. Встановилося повновладдя Комуністичної партії, в першу чергу її партійного апарату.

5. В національній політиці та практиці здійснювалась сталінська автономізація.

6. Монополізація центральних органів, надзвичайна централізація призвели до фактичної ліквідації суверенності союзних республік. У 30-ті роки радянська держава, по суті, перетворилася на тоталітарну.

Отже, аналіз розвитку історичних подій у 20 — 30-х роках дозволяє зробити такі важливі узагальнюючі висновки, які нам уявляються достатньо актуальними в суперечливому сьогоднішні України. По-перше, не можна нехтувати тими формами господарювання, які застосовуються в умовах капіталізму. Це, насамперед, ринкові та товарно-грошові відносини, підприємництво, конкурентна боротьба. По-друге, важливо розвивати політичний плюралізм та політичну культуру; по-третє, тільки в умовах правової держави, розвитку багатопартійності можливо домогтися справжньої демократії, активної участі всіх верств населення в політичному житті та соціально-економічному розвитку країни.

Література

1. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні, 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. — У кн. 2: К., - 1994
2. Валентинов В. Разговор с Пятаковым в Париже //Слово. — 1989. — №11. — С. 23
3. Касьянов Г. В., Даниленко В. М. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-ті рр.) К., - 1991.
4. Мейс Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932-1933 рр.)//Український історичний журнал. 1995. — №1. — С. 34-48.
5. Правда. — 1937. — 29 березня; 1 квітня. — С. 1.
7. Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави. // Городянка, 1993. — С. 41.
8. Шаповал Ю. І. Людина і система (Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні). — К. — 1994.
9. Mace J. E. Communism and Dilemmas of National Liberation: National Communism in Soviet Ukraine. 1918-1933. Cambridge (Mass.). — 1983.

